

Lofrede op Katja Petrowskajas *Misschien Esther* in de vertaling van Wil Hansen

Door Jerker Spits

In haar roman *Misschien Esther* vertelt de in Kiev geboren, en in het Duits schrijvende Katja Petrowskaja over verschillende generaties van haar familie, vooral tijdens het nazisme en het stalinisme. Haar boek is een persoonlijke zoektocht in een poëtische stijl, in een Duits afgewisseld met Russische en Jiddische woorden, en met een sterke afwisseling tussen anekdotiek en achtergronden.

In 1941 riepen de nazi's de Joodse bevolking van Kiev op zich de volgende ochtend om acht uur te verzamelen. Veel mensen geloofden dat zij een andere plek zouden krijgen om te wonen. Maar de volgende dag werd de groep naar het 'ravijn van de oude vrouwen' (Babi Jar) gedreven, gedwongen af te dalen en neergeschoten. Er werden meer dan honderduizend mensen vermoord, meest Joden, volgens sommigen meer dan tweehonderdvijftigduizend.

Alle sporen werden uitgewist: door de nazi's toen het Rode Leger in 1943 Kiev naderde, later door Stalin. Voor hem moest de heldhaftige strijd van de Rus centraal staan; voor het leed van de Jood was geen plaats. Die stilte duurde tot de dichter Jevgeni Jevtoesjenko in 1961 het gedicht *Babi Jar* publiceerde:

*Boven Babi Jar, daar staat geen monument.
Een steile helling – de ene ongehouden grafsteen
Bang ben ik.
Ik ben nu oud, oud als het Joodse volk.
Ik denk nu
Jood te zijn.*

Sjostakovitsj zette het gedicht op muziek in zijn dertiende symfonie. Daarin hoor je het geluid van een kerkklok, dissonante klanken van koperblazers en een bassenkoor dat unisono het gedicht van Jevtoesjenko inzet. 'Twintig jaar lang is er hier in Babi Jar geen verwijzing geweest naar de massamoord', schrijft Katja Petrowskaja in *Misschien Esther*, 'geen monument, geen steen, geen plaat. Op het moorden volgde het zwijgen.'

Petrowskaja maakte in 2013 grote indruk op de *Tage der deutschsprachigen Literatur* in het Oostenrijkse Klagenfurt, de jaarlijkse literaire bijeenkomst waar schrijvers nieuw geschreven werk voorlezen. Ze proberen daar publiek en vakjury van hun literaire kwaliteit te overtuigen. Petrowskaja won met het fragment dat zij voordroeg de Ingeborg-Bachmann-Preis. Ook over het boek dat rond dit fragment is ontstaan en in 2014 bij Suhrkamp verscheen, waren Duitse critici lovend. In 2015 verscheen de Nederlandse uitgave; de vertaling is van Wil Hansen. Hij heeft de lichte toon die Petrowskaja voor haar zware onderwerpen kiest, maar ook de woede en bitterheid die soms uit haar zinnen spreken, in soepel Nederlands overgebracht.

Misschien Esther is een losse verzameling van reizen, onderzoek en herinneringen, met hoofdstuktitels als ‘Google zij dank’, ‘Facebook 1940’, ‘In het archief’ en ‘Babi Jar’. Wat opvalt zijn de losse toon, de trefzekere details en de grote spanwijdte van de vertelling. Het boek beschrijft niet alleen verschillende generaties, maar speelt ook in verschillende landen: niet alleen in Duitsland en Oostenrijk, maar ook in Polen, Rusland en Oekraïne.

‘Ik dacht dat je alleen maar hoefde te vertellen over de paar mensen die toevallig mijn verwanten waren om de hele twintigste eeuw meteen in je zak te hebben’, schrijft Petrowskaja zelfbewust. In haar geval klopt dat ook. Aan de hand van archieven, foto’s uit familiealbums en internet is ze op zoek gegaan. Ja, ‘Google zij dank’ – maar Petrowskaja voert ook een ongelijke strijd met internet. Ze komt, als ze op zoek is naar het strafkamp bij Salzburg waar haar grootvader verbleef, alleen vakantiehuisjes en ‘zwempret’ (*Badespaß*) tegen.

Het is niet gemakkelijk om literair overtuigend over een bezoek aan een gevangenenkamp uit de Tweede Wereldoorlog te schrijven. Het wordt al snel gezwollen, pathetisch, of clichématig. Petrowskaja slaagt er wel in, door te kiezen voor het perspectief van een open, nieuwsgierige kleindochter en kleine, ontroerende details. Zoals de ontmoeting met ‘Adi’, een in de oorlog geboren Adolf, die de Russische begraafplaats bij het voormalige kampterrein verzorgt. De man heeft een idylle gecreëerd, alsof hij zich door middel van de graven wil verzoenen met zijn naam.

De afgelopen tien jaar verschenen er in Duitsland meer knappe romans met familiegeschiedenissen, zoals Uwe Tellkamps *Der Turm* en Eugen Ruges *In Zeiten des abnehmenden Lichts*. Bij Petrowskaja is de verteltrant minder episch en persoonlijker; ook de vorm is eigentijdser. *Misschien Esther* is als de trein die de schrijfster aan het begin van het boek van Berlijn naar Warschau brengt, de trein ‘die er als een volbloedpaard uitziet zoals hij daar opduikt uit de mist, een exprestrein die zich wel aan het spoorboekje houdt, maar tegen de tijd in beweegt’.

In die reis naar het verleden laat Petrowskaja ook de kracht van de verbeelding zien, zoals bij het gedicht van Jevtoesjenko:

‘Die Menschen riefen einander an, erzählte meine Mutter, wir weinten vor Glück darüber, dass man über das Unglück nun endlich öffentlich sprach. Ein russischer Dichter hatte sich der jüdischen Opfer angenommen, aller, es wirkte wie ein Wunder. Es schien, als wäre dieses Weltunglück nicht mehr obdachlos, als wäre die Ehre der Erinnerung wiederhergestellt worden.’

In de vertaling van Wil Hansen:

‘De mensen belden elkaar op, vertelde mijn moeder, we huilden van geluk dat er nu eindelijk openlijk over het ongeluk werd gesproken. Een Russische dichter had zich het lot van de Joodse slachtoffers aangetrokken, van alle slachtoffers, het leek een wonder. Het leek alsof dat wereldongeluk niet meer dakloos was, alsof de eer van de herinnering was hersteld.’

Door deze hoge kwaliteit verdienen Katja Petrowskaja en haar vertaler Wil Hansen de Europese Literatuurprijs.